

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

PARAFIA W NAUCZANIU KOŚCIOŁA WSPÓŁCZESNEGO

Parafia nie pochodzi z ustanowienia Bożego, ale jest wytworem Kościoła historycznego. Została powołana do życia w określonych warunkach historycznych i podlega dziejowym przemianom. Współczesne próby przystosowania parafii do wyzwań i potrzeb obecnego czasu są jakby kontynuacją jej ewolucji historycznej.

Dokonujące się po 1989 r. przemiany stawiają parafie w Polsce w obliczu nowych wyzwań i zadań. Pod wpływem tych przemian parafia musi przejść odpowiednią ewolucję. Pytaniem wciąż otwartym jest zgodność parafii i realizowanego w jej ramach duszpasterstwa z nauczaniem współczesnego Kościoła na ten temat oraz z wyzwaniami okresu postkomunistycznego.

I. PARAFIA W NAUCZANIU SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Refleksja teologiczna nad parafią zależy od sposobu rozumienia Kościoła. Na Soborze Watykańskim II pogłębiono koncepcję Kościoła jako rzeczywistości dynamicznej, z wyakcentowaniem struktury wewnętrznej. Odnowione pojęcie Kościoła, szczególnie jako ludu Bożego i sakramentu wspólnoty, ukazało możliwości teologicznego dowartościowania diecezji, a w niej także parafii. Jest to eklezjologia, w której charyzmaty i urzędy są dla siebie

komplementarne. Buduje się ona nie tylko odgórnie, ale także oddolnie – w strukturach społeczno-czasowych¹ Eklezjologia soborowa pozwoliła przewyciężyć jednostronne rozumienie rzeczywistości parafialnej w kategoriach wyłącznie instytucjonalnych. Przyczyniła się do poszerzenia koncepcji parafii i zgłębienia jej natury, co nie pozostało bez wpływu na odnowę parafii w jej aspekcie funkcjonalnym i strukturalnym.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II nie poświęciły parafii żadnego osobnego rozdziału, nie znajdujemy tam systematycznego potraktowania parafii. Chociaż o parafii mówi się w nich ubocznie, to jednak są to słowa ważne, w których uwydatniona została religijna głębia przeżywania Kościoła. Z tekstów soborowych odnoszących się do biskupich Kościołów partykularnych i parafii można określić stanowisko Soboru Watykańskiego II do tego kompleksu zagadnień² Wypowiedzi soborowe o parafii interpretowane w świetle soborowej eklezjologii stanowią podstawę do właściwego ukierunkowania odnowy parafii i duszpasterstwa parafialnego³ Odnowione spojrzenie na Kościół dowartościowało problematykę Kościołów lokalnych⁴, w których urzeczywistnia się Kościół powszechny. Nie ma Kościoła powszechnego, jak tylko w Kościołach lokalnych, i nie ma Kościołów lokalnych, jak tylko w Kościele powszechnym. Kościół lokalny o tyle uobecnia Kościół Chrystusowy, o ile pozostaje w łączności z innymi Kościołami lokalnymi. Każdy Kościół lokalny jest numerycznie wyodrębniony i równocześnie nierozzerwalnie złączony z pozostałymi Kościołami. Jest to złączenie organiczne, dzięki któremu Kościoły lokalne stanowią całość, czyli jeden Kościół: „Między Kościołami lokalnymi zachodzi ścisła wspólnota, tak że różnorodność w Kościele nie tylko nie przynosi szkody jego jedności, ale raczej ją uwydatnia” (DKW 2)⁵

¹ H. W i e h. *Konzil und Gemeinde. Eine systematisch-theologische Untersuchung zum Gemeindeverständnis des Zweiten Vatikanischen Konzils in pastoraler Absicht.* Frankfurt am Main 1978 s. 208; A. M a z z o l e n i. *La parrocchia mistero di Cristo e della Chiesa.* Napoli 1969 s. 64; K. R a h n e r. *Zur Theologie der Pfarre. Von Theologie zur Praxis.* Freiburg 1956 s. 28-29; R. K a m i ń s k i. *Parafia w diecezji i Kościele powszechnym.* RTK 30:1983 z. 6 s. 101-105.

² J. K r u c i n a. *Drogami Kościoła.* Wrocław 2000 s. 289-290.

³ Zob. KK 26, 28; KL 42; DB 23, 30-32; DK 6, 8-9; DA 10; G. C o n c e t t i. *La parrocchia del Vaticano II.* Milano 1967 s. 15-32.

⁴ Zob. S. N a p i e r a ł a. *Teologiczne aspekty zagadnienia Kościołów lokalnych w dokumentach Soboru Watykańskiego II.* „Poznańskie Studia Teologiczne” 1:1972 s. 57-58; B. N e u n h e u s e r. *Gesamtkirchliche und Einzelkirche.* W: *De Ecclesia. Beiträge zur Konstitution über die Kirche dem Zweiten Vatikanischen Konzils.* Hrsg. von G. Barauna. Bd 1. Freiburg–Basel–Wien 1966 s. 547-573.

⁵ Por. K a m i ń s k i. *Parafia w diecezji i Kościele powszechnym* s. 102-103

W Kościele lokalnym misterium Kościoła jest obecne w sposób sakramentalny. W Konstytucji dogmatycznej o Kościele mówi się o Kościele lokalnym jako zgromadzeniu eucharystycznym (KK 26) i Kościołach partykularnych⁶, które przedstawiają w Kościele różnorodność narodów i kultur. Bez tych lokalnych realizacji Kościoł powszechny byłby abstrakcyjną ideą „kościelności”, wspólną wszystkim Kościołom. Żaden jednak Kościół lokalny nie realizuje w całości misterium Kościoła⁷

Jednocześnie Kościoły lokalne cieszą się prawem do autonomii, która jednak ma charakter względny, a nie absolutny. Każdy Kościół lokalny, strzegąc tego, co istotne i wspólne Kościołowi powszechnemu, ma prawo do kultywowania swoich autentycznych tradycji lokalnych⁸ Konstytucja dogmatyczna o Kościele stwierdza, że „Kościół, czyli Lud Boży [...] nie przynosi żadnego uszczerbku dobru doczesnemu jakiegokolwiek narodu, lecz przeciwnie, wspiera i przyswaja sobie uzdolnienia i zasoby oraz obyczaje narodów, o ile są dobre, a przyjmując je, oczyszcza je, umacnia i podnosi” (KK 13).

Soborowe nauczanie o parafii związane jest z teologią Kościoła lokalnego. Kościół powszechny jest obecny w znaku Kościoła lokalnego, który tworzą trzy elementy: biskup lub prezbiter jako jego reprezentant, Eucharystia oraz względnie stała społeczność ludzi (KK 42; KK 26). W parafii można odnaleźć istotne przymioty Kościoła lokalnego. W parafii sprawowana jest przez prezbitera w łączności z biskupem Eucharystia dla określonej, względnie stałej grupy wiernych. W tym znaczeniu parafia jest lokalnym urzeczywistnieniem Kościoła na swoim terytorium. Dzięki parafii Kościół staje się obecny jako znak zbawienia. W parafii widzialne staje się, że Kościół jest wspólnotą ludzi zjednoczonych mocą Ofiary Eucharystycznej, wspólnotą ludzi zjednoczonych mocą Ducha Świętego, który jest sprawcą wiary i miłości, a także świadomości wyrażającej się w relacjach międzyludzkich⁹

⁶ Dokumenty soborowe na wielu miejscach mówią zamiennie o Kościołach lokalnych i partykularnych. Można odnotować także stosowanie terminu „Kościół lokalny” do jednostek mniejszych niż diecezje, jak i do organizmów o charakterze ponaddiecezjalnym (DK 6, 11, DM 19). Por. J. G l e m p. *Problem identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*. „Prawo Kanoniczne” 21:1978 nr 3-4 s. 26.

⁷ Y C o n g a r. *Kościół jako Lud Boży*. „Concilium” Międzynarodowy Przegląd Teologiczny 1-2:1965/1966 s. 21; A. Ś l i w i Ń s k i. *Idea Ludu Bożego we współczesnej eklezjologii*. Pelplin 1974 s. 220-225.

⁸ N a p i e r a ł a. *Teologiczne aspekty zagadnienia Kościołów lokalnych* s. 66.

⁹ Por. F. B l a c h n i c k i. *Chrystus i Duch Święty u początków Kościoła. Pneumatologiczny wymiar Kościoła i jego konsekwencje pastoralne*. „Znak” 28:1976 nr 260 s. 165.

W świetle soborowej eklezjologii parafia jest nie tylko najmniejszą komórką hierarchicznie zbudowanego Kościoła, ale staje się ona Kościołem Bożym i powołanym przez Boga nowym ludem Bożym (por. KK 26, 28)¹⁰. Dokument soborowy stwierdza, że poszczególne parafie mogą być określane Pawłowym pojęciem „Kościół Boży” (por. KK 28)¹¹. Inaczej jednak niż w odniesieniu do diecezji Sobór stwierdza to w formie nie bezpośredniej, ale pośredniej: „[Kapłani] tak winni przewodzić i służyć swojej lokalnej wspólnotcie, żeby mogła ona być godnie nazwana tym imieniem, którym jeden i cały Lud Boży jest oznaczony, to znaczy imieniem Kościoła Bożego” (KK 28). W ten sposób zostało wyraźnie wykazane, że teologiczna samodzielność parafii nie jest równa samodzielności biskupich Kościołów partykularnych¹².

Kościół Chrystusowy ze swoimi przymiotami i elementami jest obecny we wspólnotcie parafialnej tak, że może ona być nazwana Kościołem Chrystusowym. Gdzie zaś istnieje Kościół, tam jest obecny Chrystus, ponieważ Kościół jest ze swej istoty historyczną obecnością Chrystusa w świecie. Stąd Sobór stwierdza: „W tych wspólnotach niejednokrotnie małych i rozproszonych jest obecny Chrystus” (KK 26). Owa obecność Chrystusa jest fundamentem i zasadą życia wspólnoty (por. KL 7).

Nie wszystkie lokalne grupy chrześcijan są Kościołem – tak nazwane mogą być tylko te, które są wspólnotami przepowiadającymi słowo Boże, sprawującymi Eucharystię i inne sakramenty oraz żyjącymi w miłości braterskiej. Dzięki tym działaniom spotkanie z Kościołem w parafii jest autentyczne, bezpośrednie oraz rzeczywiste i dokonuje się w nim doświadczenie obecności Chrystusa. W parafii pod kierunkiem prezbitera Kościół staje się uchwytny jako żywy lud Boży i wspólnota tych, których Chrystus odkupił w Duchu Świętym¹³.

Chrześcijanin w parafii może rozpoznać, czym w rzeczywistości jest Kościół. Z 33 tekstów o parafii (z tego 10 wzmianek na marginesie doktryny o Kościele powszechnym) wynika, że Sobór Watykański II kładzie nacisk na

¹⁰ W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 208.

¹¹ Konstytucja dogmatyczna o Kościele powołuje się na Listy św. Pawła do Koryntian (1 Kor 1, 2; 2 Kor 1, 1 nn.).

¹² W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 211-212; W K a s p e r. *Elemente zu einer Theologie der Gemeinde*. W: *Virtus politica. Festgabe A. Hufnagel*. Hrsg. von J. Möller, H. Kohlenberger. Stuttgart-Bad Cahnstat 1974 s. 39 nn.

¹³ W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 208; M a z z o l e n i. *La parrocchia* s. 66; K a s p e r. *Elemente zu einer Theologie der Gemeinde* s. 67.

związek parafii z diecezją¹⁴ Soborowa refleksja nad znaczeniem parafii w obrębie diecezji ujęta została w kontekście ogólnych rozważań o duchowieństwie diecezjalnym (por. DB 28-31). Dokumenty soborowe definiują parafię jako „określoną część diecezji” (DB 30), która w pewien sposób przedstawia widzialny Kościół ustanowiony na całej ziemi (KL 42). W takim kontekście nie można parafii oderwać od Kościoła partykularnego (diecezji). Parafia jest komórką diecezji (DA 10) i powinna być zawsze gotowa, aby na wezwanie swego pasterza oddać swoje możliwości dla przedsięwzięć diecezjalnych¹⁵ Stąd jedną z trosk duszpasterskich powinno być to, by parafie, które są najbardziej wysuniętymi placówkami Kościoła w jego zetknięciu ze światem, czuły się ściśle związane z diecezją i Kościołem powszechnym (por. DB 30)¹⁶

Parafia musi być otwarta na diecezję, a przez nią na Kościół powszechny. Będzie to możliwe, gdy parafia, zachowując swoją odrębność, harmonijnie włączy się do całości diecezjalnej. Podniesiony przez Konstytucję dogmatyczną o Kościele (KK 28) aspekt bezpośredniości i związku z miejscem jako specyfika wspólnoty parafialnej został także uwypuklony w Dekrecie o apostołstwie świeckich (DA 10). W obu dokumentach miejscowa wspólnota eklezjalna w stosunku do diecezji ma pewną samodzielność, jak i konstytutywną zależność. Jednocześnie diecezja ukierunkowana jest na cały Kościół i jego misyjne zadania. Parafia jest miejscem spotkania posłannictwa całego Kościoła z wiarą jednostek, rodzin i małych grup. Zadania parafii związane są także z jej charakterem – miejscowej wspólnoty, która łączy element osobistego zaangażowania z charakterem wspólnoty eklezjalnej¹⁷

Parafia nie jest diecezją w miniaturze. Nie jest tylko jednostką administracji kościelnej i miejscem wykonywania dyrektyw diecezjalnych¹⁸ Parafia jest częścią diecezji, wspólnotą istniejącą w Kościele diecezjalnym. Przez diecezję parafia pozostaje we wspólnocie z Kościołem powszechnym. Sprawu-

¹⁴ K. R a h n e r. *Das neue Bild der Kirche*. W: t e n z e. *Schriften zur Theologie*. Bd. 8. Einsiedeln 1967 s. 336; K r u c i n a. *Drogami Kościoła* s. 290; W G r a n a t. *Teologia diecezji*. „Studia Sandomierskie” 1:1980 s. 162.

¹⁵ W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 172, 195.

¹⁶ T M a e r t e n s. *Kościół lokalny a zgromadzenie eucharystyczne*. W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Red. B. Lambert. Warszawa 1968 s. 295.

¹⁷ W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 195-196.

¹⁸ Zob. A. M a z z o l e n i. *Le strutture comunitarie della nuova parrocchia*. Roma 1973 s. 78; H. F i s c h e r, N. G r e i n a c h e r, F. K l o s t e r m a n n. *Die Gemeinde*. Mainz 1971 s. 15-21.

jąc Eucharystię, głosząc wiarę i umacniając miłość braterską oraz utrzymując więź z biskupem, a przez biskupa z Kościołem powszechnym, parafia może rozwijać się zgodnie ze swoim powołaniem. Należy unikać przy tym tendencji tak do absolutyzowania i teologicznej samodzielności parafii, jak i getta parafialnego¹⁹

Syntetyzując teologiczne wypowiedzi Soboru Watykańskiego II o parafii, H. Wieh sformułował następujące określenie parafii: „Parafia jest jako «Kościół Boży» miejscem, gdzie pod kierownictwem prezbitera i w ścisłym związku z biskupem realizuje się wspólnota wierzących w Jezusa Chrystusa przez przepowiadanie słowa Bożego, życie wiarą w miłości braterskiej, a szczególnie przez sprawowanie Eucharystii i inne czynności liturgiczne”²⁰

Przytoczone określenie parafii jest pomocne w ukazywaniu zasadniczych akcentów w soborowym nauczaniu o parafii²¹. Nie rości sobie ono jednak pretensji, aby być nieodwołalnie wyczerpujące. Definicja parafii powinna silniej uwydatnić, że parafia jest organizmem w obrębie Kościoła partykularnego (diecezji), który jest istotny dla Kościoła powszechnego, bo w nich on istnieje i z nich się składa (por. KK 23). Z drugiej strony w określeniu parafii powinien znaleźć się element trwałości parafii. W odróżnieniu od jakiegokolwiek grupy wiernych, gromadzących się w celu wspólnego sprawowania Eucharystii, parafią może być nazwana tylko ta wspólnota, która ma trwałą formę istnienia (por. KK 21).

II. PARAFIA WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. określa parafię w następujący sposób: „Parafia jest określoną wspólnotą wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi” (KPK kan. 515 § 1). Powyższa definicja wskazuje na istotne elementy parafii, którymi są: określona wspólnota wiernych, ścisła więź parafii z Kościołem partykularnym (diecezją), władza biskupa diecezjalnego w stosunku do parafii

¹⁹ W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 215; M a z z o l e n i. *Le strutture communitarie* s. 78.

²⁰ W i e h. *Konzil und Gemeinde* s. 144.

²¹ Tamże s. 210-211.

oraz pasterski urząd proboszcza. Elementem formalnym, konstytuującym parafię, jest erekcja prawna na sposób stały.

Kodeks Jana Pawła II uznaje dwa różne sposoby określenia wiernych przynależących do danej parafii: określenie terytorialne jako zwyczajne (kan. 518) oraz określenie personalne jako nadzwyczajne (zob. KPK kan. 518, 568)²² Kodeks dopuszcza możliwość tworzenia parafii o charakterze personalnym bez potrzeby uzyskania w tej sprawie indultu Stolicy Apostolskiej. Racją tworzenia parafii personalnych jest dobro duszpasterskie rozmaitych grup wiernych, tworzących pewną jednolitą społeczność osób tej samej narodowości, języka, obrządku itd.²³

Biskup diecezjalny może, po uprzednim wysłuchaniu Rady Kapłańskiej, erygować nowe parafie wszędzie tam, gdzie przemawiają za tym potrzeby duszpasterskie (zob. KPK kan. 515 § 2). Nie mniejszy nacisk prawodawstwo posoborowe kładzie na potrzebę reorganizacji parafii już istniejących. Przy dokonywaniu reorganizacji parafii biskup diecezjalny powinien zapewnić dobrą opiekę duszpasterską wszystkim wiernym. Stosownie do warunków i potrzeb biskup może dzielić parafie lub na nowo rozgraniczać, łączyć je lub całkowicie znosić (zob. KPK kan. 515 § 2).

W sytuacji, gdy parafia nie jest w stanie zaspokoić potrzeb duchowych wiernych, obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje tworzenie odpowiednich struktur zastępczych lub uzupełniających. Prawodawca wskazuje na dodatkowe rozwiązania trudnych sytuacji pastoralnych. Należy do nich możliwość tworzenia związku parafii, które zachowując swoją tożsamość, wspierają się pastoralnie. Troskę duszpasterską nad nimi spełnia równocześnie kilku kapłanów, z zachowaniem jednak normy, że jeden z nich kieruje duszpasterstwem jako moderator, albo – w sytuacji braku dostatecznej liczby prezbiterów – tylko jeden kapłan przy współudziale diakona lub innych osób nie mających świeceń kapłańskich (KPK kan. 517 § 1-2). Niezależnie od powyższego rozwiązania Kodeks uznaje potrzebę współpracy międzyparafialnej i ponadparafialnej, rozwijanej w dekanacie lub innym okręgu duszpasterskim w diecezji (KPK kan. 553-555).

²² Chodzi tutaj o parafie obrządkowe, językowe, narodowościowe, wojskowe, studenckie itd. Zob. J. B a k a l a r z. *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego*. Lublin 1977 s. 14-15.

²³ Zob. Dyrektorium Kongregacji Biskupów dotyczące pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae Imago* (22.02.1973) nr 174. W: *Posoborowe ustawodawstwo kościelne*. Red. E. Szafrowski. T. VI z. 1. Warszawa 1975; zob. J. P ę k a l s k i. *Specyfika struktur prawnych wspólnoty parafialnej*. W: *Dziś i jutro parafii*. Red. A. Lepa. Łódź 1991 s. 93.

Kodeks wskazuje również na możliwość zakładania parafii tymczasowej (*quasi-paroecia*), mającej prawa parafii, mimo że nie jest ona jako parafia kanonicznie erygowana. Według Kodeksu z 1917 r. tę zastępczą formę parafii można było zakładać tylko na terenach misyjnych, obecnie zaś wszędzie tam, gdzie nie ma warunków do erygowania parafii kanonicznej (KPK kan. 516 § 2).

W sytuacji, gdy wspólnoty wiernych nie mogą być erygowane jako parafie lub parafie tymczasowe, biskup diecezjalny powinien w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę (KPK kan. 516 § 2). Obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje rozwiązanie trudnych potrzeb duszpasterskich poprzez rozczłonkowanie parafii na mniejsze okręgi, włączone do parafii macierzystej. Biskup może w takich sytuacjach ustanawiać pomocnicze ośrodki duszpasterskie. Kodeks zaleca tworzyć je w środowiskach wiernych, w których ze względu na warunki życia katolicy nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi duszpasterskiej, np. uchodźcy, marynarze, emigranci, koczownicy, turyści (KPK kan. 568).

Kodeksowe określenie parafii eksponuje wspólnotę ludzi wierzących, powiązaną z diecezją i biskupem diecezjalnym, oraz proboszcza, którego urząd usytuowany jest we wspólnocie jako czynnik aktywizujący i jednoczący parafię. W nowym ujęciu parafii akcent spoczywa na określonej wspólnocie wiernych, a nie – jak przed Soborem Watykańskim II – na pewnej części terytorium diecezji. Zmiana akcentów jest wyraźna i polega na odejściu od koncepcji parafii jurydycznej do koncepcji parafii teologicznej, odpowiedniej do nauczania Soboru Watykańskiego II²⁴

Parafia jest wspólnotą ludu Bożego, powiązaną z diecezją i biskupem diecezjalnym, dlatego nie może być traktowana wyłącznie jako jednostka administracyjna diecezji. Osobami należącymi do wspólnoty parafialnej są wierni. Pojęcie „wierni”, zgodnie z aktualnie obowiązującym prawem, odnosi się do wszystkich ochrzczonych (KPK kan. 204). Jednakże w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim pozostają jedynie ci ochrzczeni, „którzy w jego widzialnym organizmie łączą się z Chrystusem więzami wyznawania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego” (KPK kan. 205). W specjalny sposób z Kościołem złączeni są katechumeni (KPK kan. 206). Zgodnie z kan. 205 KPK do parafii nie należą w pełny sposób ludzie ochrzczeni, ale niekatolicy. W nadzwyczajnych okolicznościach mogą oni, zgodnie z przepisami

²⁴ P ę k a l s k i. *Specyfika struktur prawnych wspólnoty parafialnej* s. 89; zob. KL 42.

prawa kanonicznego, m.in. o *communicatio in sacris*, być objęci pastoralną troską duchownych katolickich (KPK kan. 844, 908, 933, 1183 § 3). W sensie szerszym osoby te mogą pozostawać w łączności z parafią katolicką²⁵

Cechą parafii jest hierarchiczność. Dlatego pozostaje ona pod bezpośrednią władzą biskupa diecezjalnego, którego w parafii reprezentuje proboszcz. Urząd proboszcza pochodzi nie od społeczności parafialnej, ale od biskupa diecezjalnego (KPK kan. 519, 381). Prezbiter, jak stwierdza Konstytucja o liturgii świętej, w parafii „zastępuje biskupa” (KL 42). W imieniu biskupa i w łączności z nim prezbiterzy w parafii głoszą słowo Boże i udzielają sakramentów świętych oraz podejmują odpowiedzialność za kierowanie parafią²⁶

Proboszczowie są współpracownikami biskupa. Im jako „własnym pasterzom powierza się pieczę nad duszami w określonej części diecezji pod zwierzchnictwem biskupa” (DB 30). Kodeks Prawa Kanonicznego dokładnie określa proboszcza i wypełniane przezeń funkcje: „Proboszcz jest własnym pasterzem powierzonej sobie parafii, podejmującym pasterską troskę o zleconą mu wspólnotę pod władzą biskupa diecezjalnego. Powołany jest do uczestnictwa w posłudze Chrystusa, ażeby dla tejże wspólnoty wykonywał zadania nauczania, uświęcania i kierowania przy współpracy także innych prezbiterów i diakonów oraz niosących pomoc świeckich, zgodnie z przepisami prawa” (KPK kan. 519). Proboszcz jest własnym pasterzem powierzonych sobie wiernych. Słowo „własny” podkreśla personalny i bliski związek proboszcza z parafią²⁷ Odnowiony model urzędu proboszcza zakotwiczony jest we wspólnocie parafialnej.

Proboszcz z racji święceń kapłańskich i urzędu należy do prezbiterium diecezjalnego i do współpracowników biskupa, dlatego swoją posługę wykonuje „pod władzą biskupa diecezjalnego” (KPK kan. 519). Z istoty urzędu proboszcz jest łącznikiem między biskupem, którego w parafii reprezentuje, oraz wspólnotą parafialną, w której imieniu może występować (KPK kan. 532).

Posługa proboszcza w parafii polega na sprawowaniu opieki duszpasterskiej nad wspólnotą. Swoje hierarchiczne posłannictwo wykonuje on w łączności z innymi członkami wspólnoty, w szczególności z prezbiterami, dia-

²⁵ Tamże s. 89-90.

²⁶ K a m i ń s k i. *Parafia w diecezji i Kościele powszechnym* s. 112-114.

²⁷ E. S z t a f r o w s k i. *Nowe aspekty prawne posługiwania proboszczowskiego*. „Prawo Kanoniczne” 13:1970 nr 1-2 s. 63-68.

konami i osobami świeckimi. Całą swoją posługę w parafii proboszcz spełnia w duchu służebnym.

W celu zaadaptowania urzędu proboszcza do dzisiejszych warunków Kodeks Prawa Kanonicznego stworzył nowe możliwości kierowania parafią. Jako zasadę przyjmuje się, że parafia powinna mieć jednego własnego proboszcza (KPK kan. 526). Kodeks dopuszcza jednak w tej dziedzinie pewne wyjątki od ogólnej zasady. Nowe prawo zezwala, aby w pewnych okolicznościach troskę pasterską o parafię lub o kilka parafii równocześnie powierzyć wspólnie kilku kapłanom, czyli ekipie duszpasterskiej, w której jeden z kapłanów pełni funkcję moderatora. Moderator przewodniczy i kieruje ekipą pastoralną oraz prawnie reprezentuje parafię lub związek parafii wobec biskupa diecezjalnego (KPK kan. 517, 543).

Inne rozwiązanie przewiduje Kodeks w sytuacji braku kapłanów. Biskup może wtedy powierzyć proboszczowi jednej parafii pieczę pasterską w kilku sąsiednich parafiach z zachowaniem wymogów zawartych w kan. 517 KPK, który przewiduje całkowicie nową formę proboszcza zastępczego. Według Kodeksu w wypadku braku kapłanów biskup może dopuścić do szczególnego udziału w duszpasterstwie parafialnym diakona, zakonnika lub osobę nie posiadającą święceń kapłańskich (KPK kan. 517, 526). W takim jednak wypadku biskup powinien jednocześnie wyznaczyć kapłana, który będzie miał w danej parafii prawa proboszczowskie, np. proboszcza sąsiedniej parafii (zob. KPK kan. 517 § 1; 521 § 1)²⁸

Według obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego proboszcz nie może skutecznie wykonywać posługi pasterskiej w oderwaniu od innych członków parafii, w szczególności prezbiterów, diakonów i osób świeckich (KPK kan. 519). Najbliższym współpracownikiem proboszcza jest wikariusz parafialny, który „z racji urzędu obowiązany jest wspomagać proboszcza w posłudze parafialnej, z wyjątkiem odprawiania Mszy św. za lud, a także zgodnie z prawem zastępować proboszcza, gdy sprawa tego wymaga” (KPK kan. 548 § 2). W wykonywaniu obowiązków określonych w prawie partykularnym lub dekrete biskupa wikariusz parafialny powinien „przedstawiać regularnie proboszczowi zamierzone lub podjęte poczynania pasterskie, tak żeby proboszcz i wikariusze mogli wspólnymi siłami wypełniać pasterską posługę w parafii, za którą razem są odpowiedzialni” (KPK 548 § 3).

²⁸ S z t a f r o w s k i. *Nowe aspekty prawne posługiwania proboszczowskiego* s. 58-60.

Współpracownikami proboszcza są też prezbiterzy, którzy w parafii pełnią funkcję rektora kościoła (KPK kan. 556-563), kapelana (KPK kan. 564-572) czy inne zadania ponadparafialne. Udział w duszpasterstwie parafialnym mogą mieć także kapłani rezydujący w parafii. Współpracownikiem proboszcza mogą być stali diakoni, spełniający urząd diakona parafialnego. W sytuacji braku kapłanów diakon może nawet, pod nadzorem kapłana, kierować parafią (KPK kan. 517 § 2). Diakoni mogą uczestniczyć w pracy parafialnej przez głoszenie słowa Bożego, posługę liturgiczną, m.in. jako zwyczajni szafarze chrztu i Komunii świętej oraz asystujący przy zawieraniu małżeństw, a także różne inne posługi w diakonii parafialnej (KPK kan. 835, 757).

Współpracownikami proboszcza w parafii są także ludzie świeccy, przez chrzest wszczępieni w Chrystusa i Jego Kościół, a tym samym uczestniczący w misji zbawczej Kościoła. Wszyscy wierni świeccy mają prawo i obowiązek współpracy w budowaniu Kościoła i uświęcaniu świata na podstawie kapłaństwa wspólnego. Swoje powołanie na tym polu wykonują oni z własnej inicjatywy, zgodnie ze swoim stanem i przygotowaniem i w jedność z hierarchią Kościoła (KPK kan. 225-227). Dobrze przygotowani ludzie świeccy mogą także partycypować w hierarchicznej misji Kościoła, działając na zlecenie hierarchii Kościoła. Do wypełniania zadań, które łączą się z obowiązkami duszpasterzy, ludzie świeccy muszą mieć misję kanoniczną, na której podstawie mogą otrzymywać na stałe lub czasowo, zgodnie z przepisami prawa, niektóre urzędy i posługi (zob. KPK kan. 129 § 2; 229-231).

Ze względu na rodzaj apostołatu świeckich wymienić należy kilka grup współpracowników proboszcza. Pierwszą grupę stanowią katolicy, którzy pod kierunkiem proboszcza spełniają określoną posługę czy urząd kościelny w zakresie nauczania (katecheci, lektorzy), uświęcania (akolita, komentator, kantor) i posługiwania wspólnocie (pomocnicy charytatywni, społeczni itd.). Tam, gdzie nie ma kapłanów i diakonów, biskup może delegować świeckich do asystowania przy zawieraniu małżeństw i przygotowania nupturientów (KPK kan. 1112). Do najbliższych współpracowników proboszcza należy także organista, dyrygent chóru parafialnego, kościelny i gospodyni domu parafialnego.

Drugą grupę współpracowników proboszcza stanowią liderzy stowarzyszeń religijnych, dzieł charytatywnych i społecznych, liderzy małych grup, wspólnot i ruchów religijnych. Wszyscy oni z własnej inicjatywy są w szczególny sposób zaangażowani w apostołacie powszechnym parafii.

Największą grupę współpracowników proboszcza stanowią wszyscy parafianie, współdziałający w miarę swoich możliwości w poczynaniach apostoł-

skich parafii, a nawet między parafiami. Proboszcz powinien wywierać jak największy wpływ na kształtowanie poczucia odpowiedzialności wiernych za apostolat parafialny oraz odkrywanie i popieranie różnorodnych charyzmatów ludzi świeckich.

III. PARAFIA W NAUCZANIU PAPIEŻY PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

W nauczaniu papieży posoborowych podkreśla się, że parafia jest uprzywilejowanym i najbardziej stosownym miejscem gromadzenia się ludu Bożego dla wzrostu wiary i rozwoju formacji religijnej²⁹, dla sprawowania Eucharystii, szczególnie niedzielnej, oraz modlitwy³⁰. Wspólnota parafialna jest „pierwszą szkołą radosnej przyjaźni z rówieśnikami i krajanami, jest pierwszym punktem skupiającym wspólnotowe i społeczne orientacje, jest ciągłym spotykaniem się z miłością nastawioną na ofiarę i służbę prawdzie, wspólnotowej zgodzie i wychowaniu moralnemu³¹”

Według papieża Jana Pawła II parafii „przypada zadanie bezpośrednio i osobistej formacji katolików świeckich [...] wychowanie swoich członków w słuchaniu słowa Bożego, w liturgicznym i osobistym dialogu z Bogiem, w braterskiej miłości i przybliżaniu im w sposób bardziej bezpośredni i konkretny znaczenia kościelnej komunii i misyjnej odpowiedzialności” (ChL 26). Kościół znajduje bezpośredni i widzialny wyraz w życiu parafii jako wspólnocie wiary i wspólnocie eucharystycznej (ChL 26). Nauczanie papiejskie przypomina, że parafia jest lokalnym, najbliższym każdemu wiernemu urzeczywistnieniem tajemnicy Kościoła (PDV 68), miejscem, w którym objawia się wspólnota różnych grup i ruchów, znajdujących w niej wsparcie duchowe i bazę materialną³²

Parafia jest wspólnotą wiary (zob. ChL 26). Papież Paweł VI określił parafię „szkołą słowa Bożego”, kiedy indziej „szkołą słowa Bożego i wiary”

²⁹ P a u l VI. *Lettre pontificale à la paroisse universitaire*. „La Documentation catholique” 49:1967 nr 1493 s. 809.

³⁰ J a n P a w e ł II. *List o tajemnicy i kulcie Eucharystii*. „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 49:1980 nr 8 s. 225 nr 4; t e n ż e. *Allocution au Conseil des Laïcs* (10.10.1979). „La Documentation catholique” 61:1979 nr 1774 s. 965.

³¹ P a w e ł VI. *Miłość Kościoła lokalnego*. *Przemówienie na audiencji generalnej* (18.07.1971). „La Documentation catholique” nr 1579 s. 142.

³² J a n P a w e ł II. *Adhortacja Apostolska Ecclesia in Africa* nr 100. W: *Adhortacje Ojca św. Jana Pawła II*. Red. S. Małyśiak. T. 2. Kraków 1996 s. 606.

oraz „pewną rodziną duchową złączona tą samą wiarą i miłością”³³ Według tegoż papieża parafia staje się stałym miejscem spotkania wiernych z posługą słowa Bożego. Przez przepowiadanie słowa Bożego parafia staje się wspólnotą wiary³⁴

Według Jana Pawła II „parafia jest uprzywilejowanym miejscem, gdzie laicy różnych środowisk i zrzeżeń mogą jednoczyć się dla ożywienia katechetycznego”³⁵ W tym znaczeniu Jan Paweł II określa parafię „pierwzoplanowym miejscem katechezy, w którym ludzie ochrzczeni i bierzmowani mają świadomość bycia Ludem Bożym i przynależenia do jednej wspólnoty” (CT 67). Katecheza – według Ogólnej Instrukcji Katechetycznej – jest forma nauczania, „która prowadzi wspólnotę, jak i poszczególnych wiernych, do dojrzałości w wierze” (OIK 21). Według Jana Pawła II „w aktualnych warunkach należy czynić bardzo wiele [...] dla rozbudowania misyjnego zapału w stosunku do niewierzących, jak i tych, którzy zachowując wiarę porzucają lub zaniedbują praktykę chrześcijańskiego życia” (ChL 27).

Parafia jest miejscem gromadzenia się ludu Bożego. Według papieża Pawła VI „jest ona stołem eucharystycznym [...] świątynią modlitwy wspólnej”³⁶ Według tegoż papieża parafia ma być dla każdego jej członka miejscem modlitwy, przyjaźni i pomocy wzajemnej³⁷ Parafia jest pierwszą szkołą wiary i modlitwy, zwłaszcza modlitwy liturgicznej, środowiskiem dla zastawiania stołu chleba eucharystycznego. W czynnościach liturgicznych, wykonywanych przez parafie, łamie się dla nich „obficie chleb zdrowej nauki i chleb eucharystyczny” (CT 67).

Parafia jest „domem miłości braterskiej [...] pierwszą szkołą radosnej i uczciwej przyjaźni z rówieśnikami i krajanami, jest pierwszym punktem skupiającym wspólnotowe i społeczne orientacje, jest ciągłym spotykaniem się z miłością nastawioną na ofiarę i na służbę prawdzie, wspólnotowej zgodzie i wychowaniu moralnego”³⁸

³³ P a w e ł VI. *Przemówienie na audiencji generalnej* (18.08.1976). „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 46:1976 nr 8-9 s. 245.

³⁴ Tamże s. 245; P a u l VI. *L'Allocution prononcée 28.03.1977* „La Documentation catholique” 59:1977 nr 1718 s. 354.

³⁵ J e a n P a u l II. *L'Allocution au Conseil des Laïcs* (10.10.1979) s. 965.

³⁶ P a u l VI. *L'Allocution prononcée 7 septembre à Castel Gandolfo*. „La Documentation catholique” 51:1969 nr 1549 s. 907

³⁷ P a u l VI. *Lettre pontificale* s. 809.

³⁸ P a w e ł VI. *Miłość Kościoła lokalnego. Przemówienie na audiencji ogólnej 18.08.1976*. „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 46:1977 nr 8-9 s. 245.

Według Jana Pawła II parafia, jako Kościół postawiony wśród ludzi, żyje i działa głęboko włączona w ludzkie społeczności, solidarna z ich dążeniami i dramataми (ChL 27). Parafia powinna być miejscem, gdzie – jak już wspomniano – „objawia się wspólnota różnych grup i ruchów, które znajdują w niej wsparcie duchowe i bazę materialną”³⁹ Realizacja miłości braterskiej w parafii jest ważnym środkiem jej ożywienia.

BIBLIOGRAFIA

- B a k a l a r z J.: Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego. Lublin 1977.
- B l a c h n i c k i F.: Chrystus i Duch Święty u początków Kościoła. Pneumatologiczny wymiar Kościoła i jego konsekwencje pastoralne. „Znak” 28:1976 nr 260.
- C o n c e t t i G.: La parrocchia del Vaticano II. Milano 1967.
- C o n g a r Y.: Kościół jako Lud Boży. „Concilium” Międzynarodowy Przegląd Teologiczny 1-2:1965/1966 s. 13-27.
- Dyrektorium Kongregacji Biskupów dotyczące pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae Imago* (22.02.1973). W: Posoborowe ustawodawstwo kościelne. Red. E. Szafrowski. T. 6 z. 1. Warszawa 1975 s. 21-324.
- F i s c h e r H., G r e i n a c h e r N., K l o s t e r m a n n F.: Die Gemeinde. Mainz 1971.
- G l e m p J.: Problem identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego. „Prawo Kanoniczne” 21:1978 nr 3-4 s. 23-39.
- G r a n a t W.: Teologia diecezji. „Studia Sandomierskie” 1:1980 s. 157-171.
- J a n P a w e ł II: Adhortacja apostolska *Ecclesia in Africa*. W: Adhortacje Ojca św. Jana Pawła II. Red. S. Małysiak. T. 2. Kraków 1996 s. 539-632.
- J a n P a w e ł II: List o tajemnicy i kulcie Eucharystii. „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 49:1980 nr 8 s. 225-250.
- J e a n P a u l II: Allocution au Conseil des Laïcs (10.10.1979). „La Documentation catholique” 61:1979 nr 1774 s. 965-966.
- K a m i ń s k i R.: Parafia w diecezji i Kościele powszechnym. RTK 30:1983 z. 6 s. 99-117.
- K a s p e r W Elemente zu einer Theologie der Gemeinde. W: Virtus politica. Festgabe A. Hufnagel. Hrsg. von J. Möller, H. Kohlenberger. Stuttgart-Bad Cahnstat 1974 s. 33-50.

³⁹ J a n P a w e ł II. Adhortacja apostolska „*Ecclesia in Africa* nr 100.

- K r u c i n a J.: Drogami Kościoła. Wrocław 2000.
- M a e r t e n s T.: Kościół lokalny a zgromadzenie eucharystyczne. W: Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II. Red. B. Lambert. Warszawa 1968 s. 287-296.
- M a z z o l e n i A.: La parrocchia mistero di Cristo e della Chiesa. Napoli 1969.
- M a z z o l e n i A.: Le strutture comunitarie della nuova parrocchia. Roma 1973.
- N a p i e r a ł a S.: Teologiczne aspekty zagadnienia Kościołów lokalnych w dokumentach Soboru Watykańskiego II. „Poznańskie Studia Teologiczne” 1:1972.
- N e u n h e u s e r B.: Gesamtkirchliche und Einzelkirche. W: De Ecclesia. Beiträge zur Konstitution über die Kirche dem Zweiten Vatikanischen Konzils. Hrsg. von G. Barauna. Bd. 1. Freiburg–Basel–Wien 1966 s. 547-573.
- P a u l VI: L’Allocution prononcée 7 septembre à Castel Gandolfo. „La Documentation Catholique” 51:1969 nr 1549 s. 907.
- P a u l VI: L’Allocution prononcée 28.03.1977. „La Documentation catholique” 59:1977 nr 1718 s. 354.
- P a u l VI: Lettre pontificale à la paroisse universitaire. „La Documentation catholique” 49:1967 nr 1493 s. 809.
- P a w e ł VI: Miłość Kościoła lokalnego. Przemówienie na audiencji ogólnej 18.08.1976. „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 46:1977 nr 8-9 s. 243-245.
- P a w e ł VI: Przemówienie na audiencji generalnej 18.08.1976. „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 46:1976 nr 8-9 s. 245.
- P ę k a l s k i J.: Specyfika struktur prawnych wspólnoty parafialnej. W: Dziś i jutro parafii. Red. A. Lepa. Łódź 1991 s. 75-118
- R a h n e r K.: Das neue Bild der Kirche. W: t e n z e. Schriften zur Theologie. Bd. 8. Einsiedeln 1967 s. 329-354.
- R a h n e r K.: Zur Theologie der Pfarre. Von Theologie zur Praxis. Freiburg 1956.
- S z t a f r o w s k i E.: Nowe aspekty prawne posługiwania proboszczowskiego. „Prawo Kanoniczne” 13:1970 nr 1-2.
- Ś l i w i ń s k i A.: Idea Ludu Bożego we współczesnej eklezjologii. Pelplin 1974.
- W i e h H.: Konzil und Gemeinde. Eine systematisch-theologische Untersuchung zum Gemeindeverständnis des Zweiten Vatikanischen Konzils in pastoraler Absicht. Frankfurt am Main 1978.

THE PARISH IN THE TEACHING OF THE CONTEMPORARY CHURCH

S u m m a r y

Parish is not from God's ordinance but it is an establishment of the historical Church. It was brought to existence under definite historical circumstances and undergoes historical transformations. The contemporary attempts to adjust parish to the challenges and needs of the present day are, as it were, a continuation of its historical evolution. The transformations after 1989 make the parish face new challenges and tasks. Under their influence, the parish must

go through appropriate evolution. It must, on the one hand, take into account the teaching of Vatican Council II as regards parishes, the guidelines of the Code of Canon Law of 1983, and the teaching of the post-conciliar popes. On the other hand, it has to meet new challenges that the period of post-communist transformations has brought about in Poland.

Translated by Jan Kłos

Kluczowe słowa: parafia, Sobór Watykański II, Kodeks Prawa Kanonicznego, nauczanie papieskie, Kościół lokalny, Kościół powszechny, proboszcz, wspólnota wiary, wspólnota kultu, wspólnota miłości braterskiej.

Key words: parish, Vatican Council II, Code of Canon Law, papal teaching, local Church, universal Church, parish priest, fellowship of faith, fellowship of cult, fellowship of brotherly love.